

נכתב על ידי הרב עקיבא משה סילבר

דבורה המסתובבת ומפריעה האם מותר להורגה בשבת או לצודה

יש בזה פלוגתא בתרתי, הא' האם צער הנפש הוא בכלל ההיתר לצוד פרעוש או רק צער הגוף, והב' האם צרעה היא בכלל פרעוש או בכלל בעל חי המזיק הרבה שהותר לצודו וכן להרגו לפי תומו אף שאין מזיק עדיין או להרגו בידיים כשבא להזיק.

ולמעשה לענין לצודו (או לכפות כלי דהיינו צידה כמ"ש במשנ"ב סקכ"ז) ולהשליכו, כאשר יש בזה צער גדול או פחד קטנים, יש להקל בזה, ולענין שאר הדברים אין ראוי להקל.

מקורות:

הנה מבואר בשו"ע סי' שטז ס"ט דפרעוש מותר לצודו אם הוא מצער, ואם אינו מצער אסור (ולפי קצת פוסקים גם באופן שאינו מצער, אם הוא מונח עליו על בשרו או על בגדיו מבפנים, והכרעת השעה"צ שיש להחמיר בכל זה ושאין למחות ביד המקילין, כמו שהבאתי בתשובה אחרת ד"ה מי שהתיישב עליו יתוש בשבת ובא לעוקצו מה מותר לעשות במצב זה), ולהרגו אסור בכל גוני, ולמלול (דהיינו להחלישו על ידי מיעוד) כתב הרמ"א דאסור שמא יהרגנו.

ולענין אם יש להחשיב את הדבורה בעצם מה שמסתובבת כבעל חי המצער מכיון שגורם פחד לילדים, יש לציין שמצינו בזה נידון דומה לענין הפרעת זמזום של יתוש שמפריע לישון דהגרנ"ק הקיל בזה והגרשז"א החמיר בזה כמו שהבאתי בתשובה הנ"ל, ויתכן שבזה גם הגרשז"א יודה אם מפחיד מאוד את הילדים (וה"ה שיש כעין זה להסתפק במקק שיש כאלה שעצם הימצאות בעל חי כזה סביבם מיסב להם צער רב) אבל משמע בשלחן שלמה סקי"ט שגם צער הנפש גדול אינו בכלל ההיתר.

ובשם הגריש"א [וביום השבת עמ' רלז] ראיתי שמקק שמפריע מותר לטאטאו החוצה, ואולי היינו כעין היתר הרמ"א הנ"ל לענין לתפוס הכינה מחמת שהפרעת המקק חשיב לא פחת מהפרעת עקיצת הפרעוש.

וכינה הותר להורגה ואם בודק בגדיו ומוצא כינים אסרו להורגה שמא יהרוג כאן פרעושים (משנ"ב סקמ"ב) אבל מותר למוללה.

ולענין נחש ועקרב מבואר שם בס"י דאם רץ אחריו מותר להרגו (ועי"ש בביאור

הלכה דלכאורה רק בנישופין בו) ואם אין רץ אחריו מבואר שם בשו"ע ומשנ"ב דאסור להרגו אבל מותר לדורסו לפי תומו שמראה כאילו אינו מתכוון, וכן הביא המשנ"ב שמותר לכפות עליו את הכלי.

והנה לפי דין השו"ע הוא היתר מיוחד בנחש ואינו שייך בדבורה או דבר אחר שאין בעקיצתו חשש סכנה, אולם המשנ"ב סקמ"ו כתב דכל זה לדעת הרמב"ם שסובר דמלאכה שאינה צריכה לגופה אסורה מדאורייתא, אבל לדין שאינה אסורה מדאורייתא מותר להרוג גם בעל חי שמזיק בעקיצתו, ולא נאסרה ההריגה בפרעוש אלא משום שאין צער כל כך בעקיצתו.

ולפי הגדרת המשנ"ב היה צריך להיות שמכיון שהדבורה עשויה לגרום חבלה ויש צער גדול בעקיצתה היה צריך להיות מותר.

ויש להוסיף דהא דנקט המשנ"ב לשון עקיצה הנה לשון זו מצויה בחז"ל בפרעוש (ופרעוש כמעט לא נזכר) ובדבורה ובעקרב, והרי פרעוש ועקרב כבר נזכרו בשו"ע בנידון דידן, וא"כ מסתמא הלשון עקיצה בדבר שיש בו נזק שבא ללמד על עוד דבר בא לומר על כגון דבורה וכיו"ב שלא נזכרו כאן להדיא בשו"ע.

ולא משמע דמיירי בבעל חי שיש חבלה גמורה או שבר בנשיכתו ככלב וחמור הכועס ומסוכן (עי' פסחים מט ע"ב), דלישנא דנשיכתן עוקצת לא משמע הכי, אלא משמע כעקיצת דבורה הנזכר ברוב מקומות בלשון עקיצה.

וכן הובא בשם הגרנ"ק (תורת המלאכות הצד סקפ"ד) דדבורה יש לה דין כמו בעל חי שמזיק בעקיצתו ומותר לצודה אם חושש שתעקוץ אנשים.

(והיינו רק באופנים שמותר להרוג נחש כמו שנתבאר בשו"ע ומשנ"ב ובה"ל, כגון ברצין בו ונישופין בו לפי חדא תירוצא בבה"ל שם, ולא בכל אופן שיש דבורה מפריעה בחדר).

(ובמאמר המוסגר לענין צידה יש לציין דהבה"ל בסי' שטז ס"ח ד"ה או כתב דמה שהתיר המחבר בס"ז לצוד לכתחילה רמשים המזיקים שלא ישכנו היינו שנשיכתן קשה מאוד, ומבואר שאמר כן אפי' לדעת המחבר שמחמיר בס"י במלאכה שאינה צריכה לגופה כמו שנתבאר שם במשנ"ב ס"ק מו בדעתו, ומאידך גיסא במשנ"ב הנ"ל בס"י סקמ"ו משמע דכל מה שהתיר המחבר בנחש לענין הריגה התיר המשנ"ב גם לענין דברים המזיקים, יותר ממה שהתיר המחבר, ולא הזכיר שם המשנ"ב דברים שנשיכתן קשה מאוד דומיא דנחשים ועקרבים, ואדרבה מבואר שם שבא לחלוק על המחבר שהזכיר רק נחשים ועקרבים שיש בהם סכנה וסובר דיש להתיר גם בלא סכנה, אם רצים אחריו, ושם בסקמ"ז הביא המשנ"ב דמה שהתיר המחבר לדרוס הנחש לפי תומו כשאיין רץ אחריו ה"ה שמותר גם לכפות עליו כלי, ולכאורה ה"ה בשאר דברים המזיקים יתיר המשנ"ב גם בשאיין רץ אחריו לכפות עליו כלי [דהרי גם המשך דברי השו"ע שם לענין דורסו לפי תומו הביא הב"י מהמרדכי בשם ר"ת דלדין שמלאכה שא"צ לגופה דרבנן יהיה מותר גם כשמצער, ואמנם הוא הקיל גם בפרעוש והמשנ"ב חשש בפרעוש לדעת התוס' בשבת קכא ע"ב ד"ה ברצין, שלא סברו מהיתר זה, לכך המשנ"ב הקיל רק בצער גדול, כמ"ש השלחן שלמה להגרשז"א סקי"ח, וממילא גם מה שהוסיף המשנ"ב על דורסו לפי תומו יהיה גם לענין זה, וכמבואר בבה"ל ד"ה ואפי' במתכוון ועיין עוד בזה להלן בסוף התשובה], ומאידך גיסא בבה"ל הנ"ל בס"ח ד"ה או שהתיר צידה באין רצין אחריו רק בבעלי חיים שנשיכתן קשה מאוד הוא אך ורק להמחבר שמחמיר במלאכה שא"צ לגופה, ואילו המשנ"ב עצמו יתיר גם בנזק גרידא, שאינו בדרגת נזק של נחשים ועקרבים, כך היה צריך לצאת לכאורה לפי החשבון.

אבל למעשה אי אפשר לפרש כן בבה"ל דלא מיירי לפי הדעה דמלאכה שא"צ לגופה מותר, דהרי הבה"ל קאי על דעה זו גופא בשו"ע שם עי"ש, וצ"ע.

ואולי להסיר מחומר הקושיא יש לומר דמה שנקט בכוונת השו"ע בס"ז דרמשים

המזיקים היינו דומיא דנחש הוא כדי ליישב דברי השו"ע גם כדעת הרמב"ם דהרי השו"ע בס"י סובר כהרמב"ם וא"כ גם בס"ז צריך להיות גם כדעת הרמב"ם, וכמבואר במשנ"ב שם בס"ז סקכ"ז דדברי השו"ע בס"ז אתיין גם כדעת הרמב"ם, ממילא לכך העמיד הבה"ל דברי השו"ע בס"ז ברמשים שנשיכתן קשה מאוד, דבזה גם הרמב"ם מודה, לפי המבואר במשנ"ב ס"י סקמ"ו.

או אולי יש ליישב באופן אחר, דנשיכתן קשה מאוד שהזכיר הבה"ל בס"ח ועקיצתן מזקת שהזכיר המשנ"ב בסקמ"ו היינו הך ותרי לשונות הם והמכוון בהכל אחד הוא, ואעפ"כ לענין הריגה החמיר המשנ"ב לדעת הרמב"ם [בביאור דברי השו"ע בס"י] במלאכה שאינה צריכה לגופה ולכן לא הקיל בהריגה אלא בנחש ועקרב שיש בהם חשש סכנה, אבל לענין צידה כיון דהרמב"ם מודה דכשצד דבר להרחיקו מעליו אין זה צורת צידה דאורייתא כלל, ואפ"י מלאכה שא"צ לגופה לא הוי, כמ"ש המשנ"ב בסוף סקכ"ז וכמו שנתבאר עוד בערוה"ש סי' שטז סי"ט, ממילא בזה הרמב"ם מודה לשאר רבוותא שכשיש צורך של מקום צער מותר כיון שאין כאן דאורייתא, וכמו דשאר רבוותא סוברין כן בין בצידה בין בהריגה כיון דלשיטתם תרווייהו אינו דאורייתא כיון דפטרי במלאכה שא"צ לגופה, ותדע דאם שאר רבוותא דפטרי בהריגה מתירים כל דבר שיש נזק בעקיצתו א"כ היה להם להתיר כזאת גם בצידה [וכ"ש דצידה קיל מהריגה כמבואר בסקכ"ז וסקמ"ז], וממילא גם להרמב"ם היה להקל כזאת בצידה על פי החשבון שנתבאר כיון דאין בזה דאורייתא, ואם נאמר דב' הלשונות אחד הם ואין חילוק בין "נשיכתן קשה מאוד" לבין "עקיצתן מזקת" ניחא, וכמדומה שתירוץ זה האחרון אין בו דופי).

ואולם הגרשז"א (שלחן שלמה סי' שטז סקי"ח) כתב דדבורה אין לה דין כנחש ועקרב אלא דינה כמו פרעוש שאסור להורגה.

ומה שנזכר במשנ"ב הלשון עקיצה ביאר בשש"כ ריש פרק כה דהיינו כגון עקרב

שחור שיש בעקיצתו נזק רב מאוד אבל אין בו סכנת נפשות, ומ"מ הסכים בשש"כ שם שלגבי אנשים רגישים שיש בהם חשש סכנה מבחינה רפואית בעקיצת דבורה חשיב גם הדבורה כסכנה (ויש שם סתירה בשש"כ דבסעיף א' ובסק"ב שם משמע דזה מוגדר כסכנה שאז יהיה מותר גם לדעת השו"ע, ואילו בסק"ז משמע שטען כן רק לפי מה שהוסיף המשנ"ב לענין נזק הרבה ולא לדעת השו"ע, ומיהו בין כך ובין כך יש לציין דפשטות המשנ"ב על מינים שעקיצתן גורמת נזק ולא על אנשים רגישים בלבד, ולכן דוחק להעמיד באופן זה דברי המשנ"ב, וגם לענין עקרב שחור צ"ע דעקרב נזכר שם בשו"ע לענין המינים הממיתים, ואם יש מין עקרב שאינו ממית וזה בא המשנ"ב לרבותו שיהיה מותר יותר ממה שנזכר בשו"ע הוא דחוק מאוד להמעיין כמובן, וצ"ל לדעת הגרשז"א שיש עוד מינים שעקיצתן מזיקה הרבה שלא נזכרו כאן, ואיני בקי בכל המינים.

ויש להוסיף דלגוף הדין אין כאן סתירה כ"כ דיתכן שיש אלרגיה שהיא בדרגת סכנה [ואז יהיה מותר גם להשו"ע] ויש אלרגיה שהיא בדרגת נזק [ואז יהיה מותר רק להמשנ"ב], אבל בהערה ז שם משמע שבא לבאר דבריו בס"א וזהו עיקר מה שהוקשה לי בדבריו.

ובגוף הדברים בשש"כ ס"א שם דמחשבי אדם רגיש כמקום סכנה, היינו דוקא בסכנה מוחשית, כגון אדם שמאובחן כבעל אלרגיה שאם תעקצנו צרעה או דבורה עלול להסתכן, ובזה דמי לנחש ועקרב וכלב שוטה הנזכרים שם (ועי' בבה"ל שם שתמה למה לא הביאו הפוסקים דינא דנישופין בו בשבת קכא ע"ב), אבל אדם רגיל אין דבורה נחשבת כסכנה לכו"ע, ואפי' לפי הדעה שנחשבת הדבורה כדבר המזיק אבל לא בדרגא של סכנת נפשות, ויש להוסיף דלא כל ספק מרוחק של פיקו"נ הותר, וכמ"ש בקוב"א חזו"א ולכן גם במיתות ב"ד אזלי' בתר רובא כמבואר בפ"ק דחולין יא ועי' בסנהדרין פרק בן סורר, וגם בפ"ח דיומא נזכר איזה אופן דלא הלכו בפקו"נ אחר הרוב עי"ש).

ולגוף דברי הגרשז"א אמנם נקט הגרשז"א שאינו כנחש ועקרב אלא כפרעוש, וממה שנקט נחש ועקרב היה מקום ללמוד דקאי לדעת המחבר שמיקל רק בנחש ועקרב, ולא כהמשנ"ב שמרחיב את ההיתר לכל מי שמזיק בעקיצתו, אולם המעיין בפנים דברי הגרשז"א יראה שאמר דבריו גם לדעת המשנ"ב דעליה קאי שם.

וכן מבואר להדיא בשוע"ר סי' שטז סי"ח דאע"פ שסובר כהמשנ"ב שדברים המזיקים את הגוף דינם כנחש ועקרב מ"מ לענין צרעה סובר שדינו כמו פרעוש שהוא צער בעלמא, וכתב שם דרק דברים המזיקים את הגוף אבל צער לא.

והשתא לפי הגדרתו יתכן לבאר גם את דברי המשנ"ב כדברי הגרשז"א דרק דבר שהוא נזק בגוף ממש (כמו פחת גוף ואולי הוא כמו שמצינו הגדרת נזק בדיני נזיקין) אבל דבר שהוא צער לא הותר יותר ממה שהותר בפרעוש שרק אם הוא עוקצו יכול לצודו או ליטלו ולהשליכו ואילו להורגו כשמצערו או לצודו ולדורסו לפי תומו כשאינו מצערו לא הותר.

ויתכן להוסיף דאחר שהשוינו לעיל בתירוץ האחרון העיקרי דברי הבה"ל על רמשים "שנשיכתן קשה מאוד דומיא דנחשים ועקרבים" לדברי המשנ"ב בסקמ"ו על בע"ח שעקיצתן קשה, דהיינו הך, לפי הגרשז"א א"ש טפי.

ויתכן שאם היה לפני הגרנ"ק שבשוע"ר החמיר בזה לא הוה נקט בפשיטות להקל בזה לכתחילה.

ויש לציין דגם בבן איש חי שנה ב' וארא סי"א נקט שדין צרעין כדין פרעוש, אך אי אפשר להביא מזה ראיה לדעת המשנ"ב, דיתכן שהבא"ח אזיל כדעת השו"ע ס"י שאין דין בעל חי מזיק כדין נחש ועקרב, וכן בסט"ו שם בבא"ח הזכיר דינא דשו"ע רק לענין נחש ועקרב.

ולמעשה לענין לצודו ולהשליכו, יש להקל בזה אם יש בו צער גדול מכיון שרבים

מקילים בצער הנפש כמו בצער הגוף, וגם אפשר דיש קצת מקום ללמוד בדברי המשנ"ב להתיר אפי' באין מצערים אותו בכל דבר שיכול לגרום נזק כהדעות המקילים בזה, אע"פ שבשו"ע הרב לא כתב כן, וגם דיש כאן תרי ותלת דרבנן במקום צורך גדול [דהרי אין במינו ניצוד להרבה פוסקים וגם כאן צורת והגדרת צידה כיון שרק מרחיקו מעליו כמו שנתבאר וגם הו"ל מלאכה שא"צ לגופה], וגם דעת ר"ת במרדכי בלאו הכי להקל אפי' בפרעוש, הלכך בצירוף כל זה אפשר להקל כשהדבורה מסתובבת ומפחידה הילדים ורוצים לצודה או לתופסה ולהוציאה.

ויש להוסיף שפחד הילדים הוא נחשב כנזק גדול יותר כמ"ש בארחות רבינו ח"א עמ' קמח שהחזו"א התיר אף להרוג מרבה רגליים משום פחד הילדים, ובשם הגר"ח"ק [וביום השבת שם] הובא שטעמו מדין דלת שנסגרה בפני ילדים שמותר לפורצה בשבת (מ"ב סי' שכח סקל"ח) שפחד הילדים עלול לגרום אף לפקו"נ, ויש להוסיף דכן פרש"י ביומא פד ע"ב שננעלה דלת היינו שהתינוק נבעת, (ואף שאולי היה מקום לטעון ששם הוא קל יותר שכשהקטן לבדו יש יותר מקום לחוש שמא ימות מבהלה, ואולי גם בבור בגמ' שם מיירי באפן זה, מ"מ כאן יש צירוף המרדכי הנ"ל, ואם מיירי בבע"ח מזיק כנדל אפשר דלהמשנ"ב ג"כ יהיה מותר), ומ"מ אם נימא דבקטנים א"צ להיתר זה א"כ היתר דידן יהיה עכ"פ במבוגרים.

ולענין שאר הדברים אין ראוי להקל מאחר דרוב הפוסקים מחמירים וגם המקילים בזה אם היו רואים דברי המחמירים בזה אפשר דלא היו מורים להקל בשופי, בפרט לאור לשון הבה"ל הנ"ל, ובנוסף לכל זה יש לציין דיש כאן דררא דאורייתא כיון דלפי דעת הרמב"ם שמלאכה שא"צ לגופה חייב עליה ויש יותר מקום להחמיר בדברים שיש בהם חשש מלאכה דאורייתא אף שלא נפסק להלכה.

מה ששאל כת"ר אם ההיתר של הא"ר המובא במשנ"ב סקמ"ז לכפות כלי על נחש כשאין רץ אחריו הוא גם בבעלי חיים המזיקים, לפי מה שנתבאר בתירוץ האחרון

והעיקרי על הבה"ל אה"נ כך יוצא, ועי' עוד מה שצינתי לעיל מדברי המנחת שלמה
בביאור שי' המשנ"ב בסקמ"ו שלפי דבריו יוצא דגם דין דורסו לפי תומו שייך
במזיקים, וכך מבואר בבה"ל כמו שציין כת"ר ד"ה ואפי' במתכוון, ובבה"ל ציין
למש"כ במשנ"ב שכ' דלדין דין זה הוא גם בבע"ח מזיקים, אע"ג דהמשנ"ב לא מיירי
להדיא על פרט זה אלא על הענין הקודם בשו"ע להרגן כשרצים אחריו, א"כ לפ"ז
משמע שכל הסעיף לדין מיירי במזיקין ג"כ להמשנ"ב.

